

Tartu Ülikool
Psühholoogia Instituut

Eliisa Kõiv
Kaheaastaste eesti laste emade suhtlusmustrid
Uurimistöö

Juhendaja: Tiia Tulviste

Läbiv pealkiri: emade suhtlusmuster

Tartu
2016

Kaheaastaste eesti laste emade suhtlusmustrid

Lühikokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli uurida 22-26 kuu vanuses eesti laste emade suhtlusstiili.

Uurimustöö raames filmiti 17 ema-laps paari nende kodus kahes erinevas kontekstis: söögiajal ning pusle kokkupaneku ajal. Kõik videod transkribeeriti emade kõnekasutuse hindamiseks.

Analüüsimiseks leiti erinevate kõnemuutujate (tähelepanu suunavate, käitumist kontrollivate, vestlust esile kutsuvate lausungite) keskmised suurused.

Töö teoreetiline osa annab ülevaate kõne arengust, keskkonna rollist lapse kõne arengus ning direktiivsuse mõjust lapse kõne arengule.

Tulemusi analüüsiti kolme hüpoteesi põhjal, millest vaid üks leidis kinnitust. Selgus, et kontekst mõjutab ema kõnekasutust – pusle kokkupanekul olid emad direktiivsemad kui söögiajal.

Kinnitust ei leidnud hüpotees, et eesti emad on võrreldes 2003. aastal läbiviidud uuringuga vähem direktiivsemad. Samuti selgus, et poiste emad ei ole direktiivsemad kuid tüdrukute emad.

Võttesõnad: 2-aastased lapsed, ema-lapse vaheline suhtlus, emade direktiivsus

Communication patterns of the Estonian mothers of 2-year old children

Abstract

The aim of this research is to describe the conversational style of Estonian mothers with 22-26 month old children. 17 mother-child dyads were videorecorded in their homes in two contexts: mealtime and puzzle solving. All videos were transcribed to evaluate mothers' conversational style. For analysis, mean numbers of speech variables (attentional directives, behavioral directives, conversation eliciting utterances) per minute were calculated.

In the theoretical part of this study an overview of speech development, the impact of environment and the effect of directivity on the child's language development is discussed.

Only one hypothesis was confirmed, according to which the interactive context has an impact on mother's conversational style. It appeared mothers were more directive during puzzle-solving than at mealtime. The results showed that mothers are not more directive than in 2003. Mothers were not more directive with boys than girls.

Keywords: 2-year old children, mothers conversational style, maternal directiveness

Sissejuhatus

Kõne

Suhtlemine leiab alati aset kahe või rohkemate osapoolte vahel. Suhtlemisel on vaja kasutada keelt ning verbaalne suhtlus saab toimuda vaid siis, kui inimene väljendab ennast kõne abil. Nagu J.L. Austin (1962) oma raamatus "*How to do things with words*" kirjeldas on rääkimine tegevuse sooritamine. Tegevuseks võib pidada erinevaid verbaalseid ütlusi nagu näiteks palumine, teavitamine, lubaduse andmine, kirjeldamine, küsimine ja vabandamine. Autor vihjab kõnetegvusele kui teistele suunatud tähendusrikka sõnumiga kommunikatsiooniühikule (Schaffer, 2008b). Karlepi (1998) järgi on kõne märgisüsteemi tegelik kasutamine. Kõne on keele kui vahendi kasutamine ning mõtete kujundamine ja sõnastamine keele abil. Kõnel on kaks põhifunktsiooni: suhtlemine ja üldistamine. Eristatakse passiivset (sensoorset) kõne, s.o teiste kõne vastuvõtmist ja selle mõistmist, ning aktiivset kõne (motoorset) kõne, s.o oma mõtete, tunnete ja soovide väljaütlemist (Karlep, 1998).

Bioloogilises mõttes pole kõnevõime kui selline päritav (Karlep, 1998). Näiteks Hoff-Ginsberg ja Shatz (1982) vihjavad uurimuste ja vaatluse põhjal, et pole leitud ühtegi juhtumit, kus laps oleks õppinud kõnelema kommunikatiivse partnerita. Karlep aga väidab (1998), et inimesel on bioloogilised eeldused kõnelema õppimiseks, nagu näiteks normaalselt arenenud kesknärvisüsteem, kahjustamata meeleorganid ja perifeersed kõneorganid. Viimased hakkavad arenema looteeas ning ka kõne omandamine algab lapsel juba enne sündi, kui emaülas arenev loode kuuleb ning absorbeerib helisid (Fawcett, 2000). Ka Chomsky vihjas oma 1950ndatel välja tulnud *Innate Acquisition Device (LAD)* teoorias kõne õppimise bioloogilisele alusele. Antud teooriat täiendas hiljem Pinker (1994), kasutades fraasi "keeleinstinkt".

Lisaks, on inimaju eriti tundlik keele struktuuri ning reeglite suhtes - lastel on kaasasündinud eelsoodumus keele reeglite omandamiseks (Santrock & Yussen, 1982). Samas, sünnipärast võimet kõnet omandada peetakse nii loomulikuks ja iseenesestmõistetavaks, et keskkonna ja täiskasvanu roll selles protsessis kipub tahaplaanile jääma (Hallap & Padrik, 2008). Kõne aga kujuneb ning realiseerub üksnes sotsiaalses keskkonnas (Kivi & Sarapuu, 2005).

Keskkonna roll kõne arengus

Santrock ning Jusseck (1982) väidavad, et peale bioloogilise aluse on kõne omandamisel tähtis roll keskkonnal. Kuigi, peaaegu kõik lapsed õpivad kõnet mõistma ja kasutama, siis kõne omandamise kvaliteet ning kvantiteet sõltuvad keskkondlikest teguritest (Sohr-Preston, Martin, Ontai, Conger, Scaramella & Neppl, 2013). Ka Hoff (2006) toob välja, et kõne omandamise potentsiaali toetab eelkõige selle bioloogiline päritolu, kuid samas seab nõudmised ka keskkonnale. Sobiv keskkond ja keskkonnast tulenev keeleline stimulatsioon toetab kõne omandamist, tagades lapsele võimalusi suhtluskogemusteks. Lapsed vajavad pidevat verbaalset sisendit, kuna kõne omandamine ei toimu sotsiaalses tühjuses. Keskkondade mõju on aga erinev, kujundades laste kõnes nii grupilisi kui ka individuaalseid erinevusi. Need erinevused väljenduvad nii kõne arengu tempos kui selle suunas (Hoff, 2006; Hoff-Gingsberg & Shatz, 1982; Kivi & Sarapuu, 2005; Santrock & Yussen, 1982).

Bruner (Bruner & Haste, 1987, viidatud Fawcett, 2000) kasutas mõistet *Language Acquisition Support System (LASS)*, mis kinnitab eelpool väidetud sotsiaalse keskkonna olulisust kõne omandamisel. On arvuliselt võrreldud geenide ja keskkonna tähtsust lapse arengus, milles viimase osatähtsus on väidetavalt 20-60% (Rowe, Jacobson & Van den Oord, 1999). Mitmed kõne omandamisega seotud uuringud viitavad vanemate kõnekasutusele kui ühele kõige olulisemale keskkondlikule laste arengus erinevusi põhjustavale tegurile (Hoff, 2003; Huttenlocher, Waterfall, Vasilyeva, Vevea, Hedges, 2010; Rowe, 2012).

Uurijad on väitnud, et ema-laps vestluse kvaliteet on kõne arengus võtmetähtsusega (Snow, 1977). Kuusik (2007) viitab, et kõne baasoskuste (mitteverbaalne suhtlemine, tajud, praktilise tegevuse oskused) ning kõnefunktsioonide kujundamisel on oluline roll täita ka kõigil lapsega tegelevatel isikutel, sest kõne on valdkond, mis integreerib kõiki muid arenguvaldkondi.

Kõne kaudu saadakse suurem osa teadmistest ümbritseva maailma ja inimeste kohta. Väikelapse kõne areneb valdavalt täiskasvanutega koos tegutsedes ja samal ajal nendega suheldes (Tulviste, 2008). Kõne arengut mõjutab nii lapsele suunatud keelelise sisendi hulk kui ka kõne tunnused (Hoff, 2003; Huttenlocher jt., 2010; Rowe, 2012).

On tõendeid, et see, kui palju laps väikelapse eas kõnet kuuleb, on positiivne sõnavara arengu ennustaja (Huttenlocher, Haight, Bryk, Seltzer & Lyons, 1991). Rikkaliku sõnavara kuulmine ning tundliku vanemluse kogemine on mõlemad lapse üldise kõne arengu soodustamisel olulised tunnused (Hirh-Pasek, Adamson, Bakeman, Owen, Golinkoff, Pace, Yust & Suma, 2015). Parem

keelekasutus võimaldab oma mõtteid ja tundeid aga teistele inimestele paremini arusaadvaks teha (Tulviste, 2008).

Uurijad väidavad, et lapsed, kelle vanemad nendega pidevalt ja õrnalt räägivad on keeleliselt rohkem arenenud. Vanematepoolne lapse kõne arengu soodustamine varases eas mõjutab tema üldiseid võimeid tugevalt ka edaspidises elus. Uurijad on näidanud, et kõne arengu mahajäämus kaheaastasel lapsel ennustab mitte üksnes edaspidiseid kõneprobleeme, vaid ka probleeme lapse arengu teistes valdkondades, näiteks tema tähelepanu-, mõtlemis- ja õppimisvõimes (Levine & Mueller, 1988; Tulviste, 2008).

Vanemate direktiivne suhtlusstiil ja selle mõju lapse kõne arengule

Uurijad on välja toonud, et teatud emad on rohkem suunatud lapse käitumise ja tähelepanu juhtimisele ning mõned emad on rohkem huvitatud lapsega vestluse arendamisest (McDonald & Pien, 1982). Vestlust esilekutsuvate küsimuste sagedus ema kõnes ennustab positiivselt lapse kõne grammatilist arengut (Hoff-Ginsberg, 1985, Hoff-Ginsberg, 1986; Hoff-Ginsberg & Shatz, 1982). Vanemad, kes kasutavad lastega rääkides mõistvamat ja kaasavamast suhtlusviisi ning küsivad laste käest avatud küsimusi, mõjutavad sellega positiivselt laste sõnavara suurust ning kujundavad paremat mõistmise taset (Reese & Cox, 1985).

Varasemad uuringud on näidanud, et emadel, kes lastega vähe räägivad, on tõenäolisemalt väiksemate keeleoskustega lapsed kui jutukamatel emadel. Lisaks sisendi hulga on oluline ka selle sisu. Kirjanduses on välja toodud, et lapse kõne arengut positiivne mõjutaja on vanemate sobiv keelekasutus (Barnes, Gutfreund, Satterly & Wells, 1983; Huttenlocher jt., 1991; Pine 1994; Tulviste, 1998). Ka Schaffer (2008) väidab, et laste keelelist kompetentsust toetab vanemate koostööaldis, osavõtlik ning aktsepteeriv suhtlusstiil. Nimetatud suhtlusstiil väljendub vanema püüetes olla lapsega suhtlemisel ergutav, situatiivne ja eakohane.

Eelnevalt kirjeldatu on vastand kontrollivale ja pealetükkivale suhtlusstiilile, mida kasutades püüab vanem mõjutada lapse verbaalset eneseväljendust. Symańska (2010) toob välja, et direktiivset suhtlusstiili iseloomustab emapoolne vestluse või mängu teema valimine, vanemapoolne rohke korralduste ja käskluste kasutamine ning verbaalsete ning füüsiliste viidete (*prompts*) kasutamine, millega võib kaasneda liigne pealetükkivus. Prizant ja tema kolleegid (1993) väidavad, et ema direktiivsus tingib suhtluses lapsepoolse passiivsuse ning vähenenud initsiatiivi.

Direktiivsemad emad ei pruugi aga olla igas suhtlussituatsioonis või kontekstis käskivad.

Sorsby ja Martlew (1991) väidavad, et rutiinsetes igapäeva situatsioonides on ema ja lapse vaheline suhtlus keeleliselt keerulisem. Vanem kasutab vähem käsklusi lapse tegevuse ja tähelepanu suunamiseks talle tuttavates olukordades.

Ema direktiivsuse määr võib olla tingitud või sõltuda ka lapse soost. Cherry ja Lewis'e (1976) poolt läbiviidud uurimus näitas, et kaheaastaste poiste emad kasutasid kõnes rohkem käsklusi ja rääkisid vähem ning esitasid vähem küsimusi kui kaheaastaste tüdrukute emad. Gleason, Ely, Pelmann ja Narasimhan (1996) tõid välja, et poiste emad kasutasid keeldusid kaks korda rohkem kui tüdrukute emad.

Uuringud on välja toonud, et käskluste sage kasutamine vanemate poolt ei soodusta lastega, kelle verbaalsed võimed seda võimaldaksid, avatud vestluste loomist ja suulise eneseväljenduse arendamist. Nagu on korduvalt ilmnenu, on esimene mainitud suhtlusstiil tunduvalt edukam laste keelelise kompetentsuse soodustamisel (Della Corte, Benedict & Klein, 1983; Hoff-Ginsberg, 1991; McDonald & Pien, 1982; Schaffer, 2008).

Paljud uurijad on leidnud, et emadepoolne direktiivsus, kas verbaalne või mitteverbalne püüdlus suunata lapse tähelepanu või käitumist, on negatiivselt seotud laste sõnavaras esinevate objektide nimetustega (Della Corte jt., 1983; Nelson, 1973; Tomasello & Farrar, 1986). Mitmed Ameerika Ühendriikides läbiviidud uuringud on näidanud, et vanemate direktiivne suhtlusstiil on negatiivses seoses järeltulijate kognitiivse, sotsiaalse ning emotsionaalse arenguga (Beyer, 1995; Pan, Imbens-Bailey, Winner & Snow, 1996; Pine, 1994). Lisaks on leitud korrelatsioon ema kõrge direktiivsuse ja lapse madalamate koolihinnete, saavutustestide skooride, IQ testide tulemuste ning üldise saavutusmotivatsiooni vahel (Beyer, 1995, Masur & Turner, 2001).

Vanemate direktiivne suhtlusstiil seostub ka autoritaarse kasvatusstiiliga, mida iseloomustab madal empaatiavõime ning lastelt range käskudest ning reegitest kinnipidamise nõudmine. Selline kasvatusstiil võib mõjuda pärssivalt lapse verbaalse avastamise kujundamisele, mis omakorda mõjutab lapse üldist arenevat keelelist kompetentsust ning võib suurendada probleeme hilisema akadeemilise võimekusega (Baumrind, 1971; Im-Bolter, Zadeh & Ling, 2013).

Direktiivsuse uurimine Eestis

Varasemalt läbiviidud uuringud on kinnitanud eesti emade direktiivsust, eelistades suhtlemisel rohkem käsklusi ning olles orienteeritud lapse tähelepanu ning käitumise kontrollimisele (Tulviste, 2007).

Näiteks Tulviste ja Raudsepa 1992. aastal läbiviidud uurimus näitas Eesti emade direktiivsust. Emad kaldusid pigem kontrollima lapse füüsilist tegevust ning vähem esines vestluse algatamist ja arendamist. Eelistatud kõnevorm oli käsklus (Tulviste & Raudsepp, 1997). Junefelt ja Tulviste (1997) leidsid kultuuride-vahelises uuringus, et eesti kahe aastaste laste emad suunasid ning kontrollisid laste tähelepanu ja tegevust rohkem kui Roosti ning Ameerika emad. Lisaks arendasid eesti emad enda lastega ka vähem vastastikku vestlust.

2003. aastal viis Tulviste läbi uurimuse, mille tulemusi võrreldi 1992. aastal kogutud andmetega. Võrdlevast uurimusest selgus, et eesti emade suhtlusmaneer uuritud söögiaja kontekstis oli sarnane varasemaga, kuid pusle kokkupanekul oli emade direktiivsus (vähem nii tähelepanu suunavaid kui ka käitumist kontrollivaid käsklusi) vähenenud. Võrreldes varasemaga, kasutati rohkem vestlust esilekutsuvaid lausungeid.

Oluline on teha kindlaks, kas üle kahe aastakümne läänelike väärtuste ning normide juurdumine ning levik on muutnud ühiskonda ning ühiskonnas viljelevat kasvatuspraktikat demokraatilikumaks ka Eestis (Tulviste, 2003). Viimastel aastakümnetel on Euroopa ühiskondades üha rohkem rõhutatud sotsiaalse võrdsuse ning demokraatia põhimõtteid, mille põhjal võib oletada, et need suunad peegelduvad ka perekondlikel suhtlustasanditel (Triffan, Sattin & Weaver, 2014). Kaasaaegsetes kasvatuspraktikates rõhutatakse suhtlusprotsessi loomist: lastele selgitatakse olukordi, probleeme ning soodustatakse arutelude teket (Grusec & Kuczynski, 1997, viidatud Tulviste, 2007).

Töö hüpoteesid

Tulenevalt eelnenud teoreetilisest materjalist, püstitasin tööle järgmised hüpoteesid:

H1: Eesti emade direktiivsus on vähenenud võrreldes 2003. aastal läbiviidud uuringu tulemustega.

H2: Kontekst mõjutab emade keelekasutust. Emad kasutavad kõnes rohkem imperatiive pusle kokkupanekul kui söögiajal.

H3: Lapse sugu on seotud emapoolse direktiivsusega. Eesti emad kasutavad suhtluses poistega rohkem käsklusi ning vähem vestlust algatavaid lausungeid.

Meetod

Valim

Valimisse kuulus 17 ema ja last. Osalejate leidmiseks kasutati isiklikke tutvusi ning saadeti infokirjad Elva ja Tartu lasteaedade ja lastehoidude direktoritele ning õppealajuhatajatele. Teatud asutustes oli täpsustava info edastamiseks vajalik kohal käimine. Osalejate leidmisele aitas kaasa ka sotsiaalmeediakanali Facebook kaudu jagatud üleskutsed.

Uuritud laste vanus jäi vahemikku 22,2 – 26,16 kuud ($M = 23,72$ kuud, $SD = 1,34$). Laste seas oli seitse poissi ning kümme tüdrukut. Emade vanus varieerus vahemikus 25 - 45 eluaastat ($M = 32,8$ aastat; $SD = 5,92$). Emadest üheksa olid kõrgharidusega, kolm keskharidusega, kolm kesk-eri haridusega, üks kutseharidusega ning üks rakenduslik-kõrgharidusega.

Uurimuses kogutud andmeid võrreldi ka 2003. aastal Tiia Tulviste poolt läbiviidud uurimusega, milles osales 30 ema-laps paari. Keskmine osalevate emade vanus oli 28,40 aastat, keskmine laste vanus 23,63 kuud. 13 ema olid keskharidusega ning 17 olid lõpetanud ülikooli.

2003. aastal oli poiste ja tüdrukute osakaal vastavalt 43, 33% ning 56,6 %, 2015. aastal 41,18% ning 58, 82%.

Töö teostamiseks oli vajalik eetikakomitee luba ja kõigilt vanematelt allkirjastatud informeeritud nõusolek.

Protseduur ja vahendid

Võimalikele osalejatele saadeti meili teel enne uurimuses osalemise kinnitamist lugeda uurimuse lühikokkuvõtte koos informeeritud nõusoleku lehega.

Andmete kogumiseks filmiti osalevaid ema-laps paare videokaamera koduses keskkonnas kahes kontekstis: pusle kokkupanekul ($M1 = 4$ minutit, 42 sekundit ; $SD = 0, 37$ minutit) ning söögiajal ($M2 = 11$ minutit, 77 sekundit; $SD = 7,14$ minutit). 2003. aastal olid mõlema konteksti keskmised kestvused vastavalt $M1=9,69$ minutit vs. $M2=8,25$ minutit.

Enne filmimise algust paluti vanematel täita pere taustaandmeid puudutav infoleht.

Lisaks anti emale tutvuda uurimuse juhendiga ning allkirjastada informeeritud nõusolekuleht.

Vaadeldavas ruumis paluti peale uurija viibida vaid emal ning lapsel. Emal paluti käituda võimalikult loomulikult ning mitte lasta häirida suhtlusprotsessi uurija kohalolekust. Emal paluti rääkida nii nagu tavaliselt lapsega vesteldes. Ajapiirangut filmimiseks ei seatud.

Puslena kasutati uurimuses (eelnevalt Tiia Tulviste 1997, 2003 uurimustes kasutatud) eakohast puust süvenditega koduloomi kujutavat puslet. Ükski lastest polnud kasutatud puslet varem näinud ega kokku pannud. Pusle kokkupaneku filmimine lõppes, kui kõik tükid olid õigetes kohtades. Emasid instrueeriti lapsi vajadusel aitama. Kõik ema-laps vahelised vestlused toimusid eesti keeles.

Salvestused toimusid vahemikus oktoober – detsember 2015. Filmimised toimusid Elvas, Tartu linnas, ning Tartumaal Ülenurmes, Ihastes, Haaslava vallas, Külitses, Koruste külas Rõngu vallas ning ka Tallinnas.

Tänutäheks anti igale osalenud lapsele väike maiustus. Igale vanemale saadeti soovi korral tagasisideks ka filmitud video.

Andmete kodeerimine ja andmeanalüüs

Kõik videod transkribeeriti *CHAT* transkriptsioonisüsteemi järgi (MacWhinney, 2000). Kõne muutujate keskmised ning standardhälved arvutati esmalt välja Exceli programmis. Saadud näitajaid analüüsiti SPSS programmis ühesuunalise dispersioonianalüüsiga (*one-way ANOVA*). Andmete kodeerimisel eristati McDonaldi ja Pien'i (1982) poolt välja töötatud kategoriseerimissüsteemi alusel:

- tähelepanu-suunavaid lausungid (lausungid, mis sisaldavad tähelepanu haaravaid fraasi, nagu näiteks "vaata", "näe", "kuula" või lapse nime - „*Vaata, kus pusle on!*")
- käitumist-kontrollivaid lausungid (lausungid, mis sisaldavad tegevusverbi (*action verb*) ning mille eesmärk on kontrollida või suunata lapse tegevust -, *Pööra see teistpidi*")
- vestlus- algatavaid lausungeid (lausungid, mida kasutatakse vestluse algatamiseks, arendamiseks või soodustamiseks - „*Kas on hea süüa, maitseb sulle plohv?*")

Viimased kolm näitajat tuvastati vaid ema kõnes. Ema ja lapse vastustes kasutati lausungite eristamiseks kõnes tehtavaid pause ja nende pikkusi.

Tulemused

Esimeseks püstitatud hüpoteesiks oli, et eesti emad on võrreldes 2003. aasta samalaadse uurimuse tulemustega vähem käskivad. Hüpoteesi kinnitamiseks võrreldi 2003. aasta kahe konteksti, söögiaja ning pusle kokkupaneku ema käskluste näitajaid minutis minu poolt läbi viidud uuringu kahe sama konteksti keskmiste tulemustega.

Tabelis 1 on välja toodud kahe konteksti kõne muutujate keskmised näitajad minuti kohta nii 2003. kui ka 2015. aastal. Kahe aastagrupi keskmisi võrreldi dispersioonianalüüsiga.

Andmete võrdluses ilmnes, et lapsed olid 2003. aastal jutukamad kui 2015. aastal ($M=11,5$ vs. $M=9,60$ sõna minutis), kuigi nende keskmiste erinevus ($p > 0,05$) pole statistiliselt oluline. Samuti oli ema sõnade arv minutis suurem 2003. aastal ($M=66,30$ vs. $M=54,40$), kuid ka see erinevus ei ole statistiliselt oluline ($p > 0,05$).

Mis puutub konkreetset ema direktiivsusesse, siis selle näitajad olid suuremad 2015. aastal.

Tähelepanu suunavate lausungite keskmised näitajad minutis on vastavalt 1,34 vs. 0,96, kuid dispersioonianalüüs nende erinevuste vahel statistilist olulisust ei näita. Käitumist kontrollivate lausungite puhul olid keskmised näitajad minutis vastavalt 3,18 vs. 2,47, kuid ka nende lausungite vaheline erinevus ($p > 0,05$) pole statistiliselt oluline.

Vestlust algatavad lausungeid esines minutis rohkem aga 2003. aastal ($M=4,08$ vs. $M=3,22$), kuigi ka nende keskmiste erinevust ei saa lugeda statistiliselt oluliseks. Analüüsist järeldades võib esimese hüpoteesi ümber lükata ning väita, et emad pole aastatega muutunud vähem direktiivseks.

Tabel 1. Kahe uuritud konteksti kõne muutujate keskmised ning standardhälved minutis kahe aasta lõikes ja dispersioonianalüüsi tulemused

	2003 Söömine, pusle $M=9,69$ min	2015 Söömine, pusle $M=8,25$ min	$F(1,32)$	p
<u>Laps</u>				
Sõnad	11.5 (3.99)	9.60 (2.51)	0.344	ns
<u>Em</u>				
Sõnad	66.30 (28.25)	54.40 (20.93)	0.229	ns
Tähelepanu suunavad lausungid	0.96 (0.76)	1.34 (1.27)	0.131	ns
Käitumist kontrollivad lausungid	2.47 (0.21)	3.18 (1.03)	0.908	ns
Vestlust algatavad lausungid	4.08 (2.67)	3.22 (0.45)	0.200	ns

Märkus. ns=statistiliselt ebaoluline.

Konteksti mõju ema kõnele

Tabelis 2 on välja toodud kahe uuritud konteksti keskmised kõne muutujad minutis. Nagu tabel näitab, oli laste sõnade arv minutis suurem pusle kokkupaneku ajal ($M=11,37$ vs. $M=7,82$). Nende näitajate erinevus $F(1,32)=0,039$, $p < 0,05$, on statistiliselt oluline. Ka emad rääkisid statistiliselt oluliselt rohkem pusle kokkupaneku ajal ($M=68,29$ vs $M=39,6$), keskmiste erinevuste näitajaga $F(1,32)=38,478$, $p < 0,001$. Tähelepanu suunavaid lausungeid kasutasid emad pusle kokkupaneku ajal ($M=2,24$ vs. $M=0,41$) statistiliselt oluliselt rohkem $F(1,32)=63,018$, $p < 0,001$, kui söömise ajal. Käitumist kontrollivaid lausungeid esines samuti rohkem pusle kokkupaneku ajal ($M=3,91$ vs. $M=2,45$), mille keskmiste erinevus $F(1,32)=13,579$, $p < 0,01$, on statistiliselt oluline. Vestlust algatati näiliselt pisut rohkem pusle kokkupaneku ajal ($M=3,54$ vs. $M=2,90$), kuid nende erinevus pole statistiliselt oluline. Tulemustele toetudes leiab teine püstitatud hüpotees kinnitust: kontekst mõjutab emade keelekasutust ning emad on statistiliselt olulisemalt direktiivsemad pusle kokkupaneku ajal.

Tabel 2. Kahe uuritud konteksti kõne muutujate keskmised ja standardhälved minutis ning dispersioonianalüüsi tulemused

	Söögiaeg Kestvus $M=12, 28$ min	Pusle kokkupanek Kestvus $M=4, 7$ min	$F(1,32)$	p
<i><u>Laps</u></i>				
Sõnad minutis	7.82 (2.76)	11.37 (6.19)	4.657	0.039
<i><u>Ema</u></i>				
Sõnad minutis	39.6 (10.99)	68.29 (15.59)	38.478	0.000
Tähelepanu suunavad lausungid	0.41 (0.26)	2.24 (0.91)	63.018	0.000
Käitumist kontrollivad lausungid	2.45 (0.95)	3.91 (1.33)	13.579	0.001
Vestlust algatavad lausungid	2.90 (1.3)	3.54 (2.05)	1.192	ns

Märkus. ns=statistiliselt ebaoluline.

Lapse soo mõju ema kõnehulga ning kõne muutujatele

Tabelis 3 on võrreldud poiste ja tüdrukute ning poistele ja tüdrukutele suunatud kõne muutujate keskmisi minutis söögiajal. Emad olid jutukamad poistega ($M=40,37$ vs. $M=39,06$), kuid tüdrukud rääkisid rohkem kui poisid ($M=8,66$ vs. $M=6,47$). Käitumist kontrollivaid lausungeid kasutati samuti rohkem suhtluses poistega ($M=2,49$ vs. $M=2,42$). Poistele suunati rohkem ka vestlust algatavaid lausungeid ($M=3,1$ vs. $M=2,76$). Kõiki eelnimetatud keskmisi võrreldes aga statistiliselt olulist erinevust ei leitud ($p > 0,05$). Ainuke statistiliselt oluline erinevus $F(1,32)=6,59$, $p < 0,05$, esines tähelepanu suunavate lausungite puhul, kus poistele suunati neid rohkem ($M=0,63$ vs. $M=0,31$).

Tabel 3. Kõne muutujate keskmised ning standardhälved minutis söögiaja kontekstis suhtluses poiste ja tüdrukutega ning dispersioonianalüüsi tulemused.

	Söögiaeg Tüdrukud Kestvus $M=15,47$ min	Söögiaeg Poisid Kestvus $M=6,49$ min	$F(1,32)$	p
<u>Laps</u>				
Sõnad minutis	8.66 (1.96)	6.47 (3.32)	2.93	ns
<u>Ema</u>				
Sõnad minutis	39.06 (10.28)	40.37 (12.75)	0.055	ns
Tähelepanu suunavad lausungid	0.31 (0.13)	0.63 (0.36)	6.59	ns
Käitumist kontrollivad lausungid	2.42 (0.94)	2.49 (1.05)	0.019	ns
Vestlust algatavad lausungid	2.76 (1.58)	3.1 (0.85)	0.272	ns

Märkus. ns= statistiliselt ebaoluline.

Tabelis 4 on võrreldud pusle kokkupaneku kontekstis poiste ja tüdrukute ning neile suunatud kõne muutujate keskmisi minutis. Selgus, et emad olid jutukamad poistega suheldes ($M=74,19$ vs. $M=65,17$), kuid tüdrukud rääkisid rohkem kui poisid ($M=11,73$ vs. $M=10,86$).

Erinevaid käsklusi kasutati samuti rohkem poistega suheldes, tähelepanu suunavaid lausungeid vastavalt $M=2,61$ vs $M=1,98$ ning käitumist kontrollivaid lausungeid $M=4,12$ vs. $M=3,77$. Nende eeltoodud näitajate keskmiste erinevus aga pole statistiliselt oluline. Vestlust algatavaid lausungeid suunati aga rohkem tüdrukutele ($M=3,83$ vs. $M=3,14$). Kuigi ka nende näitajate erinevust ei saa lugeda statistiliselt oluliseks. Antud tulemustest võib järeldada, et kolmas püstitatud hüpotees ei kehti - lapse sugu ei mõjuta emade keelekasutust.

EMADE SUHTLUSMUSTER

Tabel 4. Kõne muutujate keskmised ja standardhälved minutis pusle kokkupaneku kontekstis suhtluses poiste ja tüdrukutega ning dispersioonianalüüsi tulemused

	Pusle kokkupanek <i>Tüdrukud</i> Kestvus $M=4,72$ min	Pusle kokkupanek <i>Poisid</i> Kestvus $M=4,36$ min	$F(1,32)$	p
<u><i>Laps</i></u>				
Sõnad minutis	11.73 (5.78)	10.86 (7.19)	0.085	ns
<u><i>Ema</i></u>				
Sõnad minutis	65.71 (19.48)	74.19 (8.43)	1.157	ns
Tähelepanu suunavad lausungid	1.98 (0.96)	2.61 (0.75)	2.035	ns
Käitumist kontrollivad lausungid	3.77 (0.96)	4.12 (1.41)	0.271	ns
Vestlust algatavad lausungid	3.83 (2.47)	3.14 (1.31)	0.443	ns

Märkus. ns= statistiliselt ebaoluline.

Arutelu ja järeldused

Uurimuse esimeseks hüpoteesiks oli, et eesti kahe-aastaste laste emad on 2003. aastal läbiviidud samalaadse uuringuga võrreldes vähem käskivamad. Hüpoteesi püstitus tuleneb järgmisest põhjendusest: viimastel aastakümnetel on Euroopa ühiskondades, seda nii globaalsel kui ka kohalikul tasandil, olnud rõhk erinevates institutsioonides demokraatia ning egalitarismi kinnistumisel. Ka Eesti kuulub Euroopasse ja Euroopa Liitu ning sealjuures oleks loogiline järeldada, et trendid püsiva demokraatia ning sotsiaalse võrdsuse suunas peegelduvad ka perekondlikel suhtlustasanditel (Trifan jt., 2014). Seega võiks arvata, et tänapäeva Eesti peredes suhtutakse lastesse kui võrdväärsesse suhtluspartneritesse. Tulviste (1998) märgib samuti, et laps võiks olla sotsialiseerumisprotsessis mitte pelgalt käskluste täitja vaid aktiivne vestluspartner. Tulemustest selgus aga, et emad polnud vähem käskivad kui 2003. aasta uuringus ning eesti emad kasutavad oma suhtluses palju nii tähelepanu suunavad kui ka käitumist kontrollivaid lausungeid. Eelnevast võib oletada, et töö valimisse sattusid juhuslikult emad, kes olidki direktiivsema suhtlusmaneeriga. Hoff-Ginsberg (1991) toob välja, et emade kõnekasutust laste suhtes võib mõjutada nende üldine kõnemaneeer, mis peegeldub vanema keelekasutuse omapäras (*reflect general characteristics of language use*). Lisaks, võivad emadel olla ka erinevad kasvatuseesmärgid (Hoff-Ginsberg, 1991). Kultuuride-vahelistes uurimustes on välja toodud, et erinevusi emade vestlusstiilis võib seletada ka vanemate erinevate teadmistega lapse iseloomust ning tema arengust, lapse osatähtsusest ühiskonnas ning üldiselt vanemlikust rollist kui sellisest (Clancy, 1986; Heath, 1983; Ochs & Schieffelin, 1984).

Varasemad uuringud on näidanud, et teistepoolne regulatsioon on eneseregulatsiooni ning enesekontrolli allikaks (Kochanska, Coy & Murray, 2001; Wertsch, 1979). Võib oletada, et direktiivsed emad võivad arvata, et käsklused aitavad lapsel ühiskonna normidega paremini kohaneda ning õpetavad lapsele ka viisakusreegleid. Ühiskonnas peetavad käitumisnormid aga eeldavadki erinevates olukordades erineval määral eneseregulatsiooni või enesekontrolli.

Uurimuses osalenud emade vanuste põhjal võib oletada, et nende endi emad (kui Eestis elavad) on kasvanud ning elanud Eestis Nõukogude Liidu valitsuse ajal, mil rõhutati konformsust ning autoriteedile kuuletumist. Rangelt kehtestatud sotsiaalsed normid võisid kindlasti mingil määral peegelduda ka selles, kuidas lapsi kasvatati (Tulviste jt., 2003). Nõukogude Eestit võib pigem pidada kollektivistlikuks ühiskonnaks, milles kasvatuseesmärgid ning -orientatsioon olid teised, kui näiteks individualistlikes kultuurides (heaks näiteks Ameerika Ühendriigid). Kollektivistlikes kultuurides kalduvad vanemad lastes rõhutama sõnakuulelikku, usaldusväärset ning korralikku (*proper*) käitumist. Seega, võib oletada, et tugevalt kollektivistlike kalduvustega

EMADE SUHTLUSMUSTER

emad on käskivamad, kasutavad rohkem regulatiivset kõnet ning rõhuvad rohkem lapse käitumise kontrollile (Tulviste, 1998). Eelnevatest uurimustest on teada, et et lapse (tulevane) keelekasutus on sarnane nende emade omaga, sealhulgas ka verbaalse kontrolli stiil (Putallaz, 1987). Ka Tulviste (1997) on järeldanud, et lapsed, kes kuulevad pidevalt teatud lausetüüpe kui regulatiivseid vahendeid nende tegevuse kontrollimiseks, hakkavad suure tõenäosusega neid ka ise kasutama. Seega on üks oletus, et uuritud emade direktiivsus tuleneb nende endi emadelt ülevõetud kasvatusviisist. Võimalik, et mõned vanemad arvavadki, et pidev imperatiivide kasutamine suhtluses on lapsele hea ning ei oska kahelda nende liigse kasutamise mõjudes.

Tulemusi võis mõjutada ka suur söögiaegade varieeruvus. Käesolevas uurimuses ei vaadatud, kas pikematel söögiaegadel olid emad enda kõnekasutuses käskivamad või mitte.

Teiseks hüpoteesiks oli, et emad on pusle kontekstis käskivamad kui söögiajal. Selgus tõepoolest, et emad kasutasid rohkem käsklusi pusle kokkupanekul - kasutati rohkem nii tähelepanu kui ka käitumist suunavaid lausungeid. Sagedat imperatiivide kasutust pusle kokkupanekul võib seletada emade sisetundega, et laps ei saa maksimaalse abita ülesandega hakkama (Tulviste & Raudsepp, 1997). Bellinger (1980) väidab, et emad on tundlikud lapse sooritusvõime suhtes. Lisaks, väidab Tulviste (2001), et pusle kokkupanek nõuab ilmselt rohkem kognitiivset pingutust ja vajab emapoolset suunamist.

Kinnitust ei leidnud töö kolmas hüpotees. Selgus, et emad pole statistiliselt oluliselt direktiivsemad suhtluses poiste kui tüdrukutega. Samuti ei kasutatud tüdrukutega suheldes rohkem vestlust algatavaid lausungeid. Võimalik, et on emasid, kes on poistega direktiivsemad kui tüdrukutega, kuid antud töö valimisse võisid sattuda just vähem käskivamad poiste emad.

Teoreetikut pakuvad välja, et vaated laste sotsialiseerumisest peaksid muutma nende kohtlemisest kui hooldusobjektidest ning õpetama neid kohtlema kui võrdseid partnereid: oluline vanemlik ülesanne on pigem kaasa aidata lapse iseseisvale keelelisele avastamisele, kui nõuda lapselt rigiidset konformsust sotsiaalsete normide ning väärtuste suhtes (Grusec & Goodnow, 1994). Emade üldiste teadmiste kasv lapse arengust võib osutada oluliseks teguriks kõne arengu soodustamisel (Vernon-Feagans, jt., 2008).

Uuringu tugevused ja piirangud

Antud uurimustöö piiranguteks on katsegrupi väiksus (varasemate samalaadsetes uuringutes on see olnud 30) ning osalejate sooline arvuline ebavõrdsus (tüdrukute ja poiste suhe 10:7). Uuringusituatsioonis kasutati kahte konteksti, mille põhjal ei ole võimalik teha põhjapanevaid üldistusi. Uuringus kasutatud loomulik vaatlus võis mõjutada ka emade suhtlust lastega. Uuriija kohalolek ehk niiõelda "vaatleja efekt" (*observer effect*) võib mõjutada vanemate teadlikkust ning suhtlusmaneeeri. Lisaks sellele, oli vanematel võimalik eelnevalt tutvuda töö lühitutvustusega, mille alusel võisid emad enda käitumises teatud aspekte rangemalt jälgida või kontrollida.

EMADE SUHTLUSMUSTER

See võis toimuda kahes suunas:

- 1) Emad, olles teadlikud liigse direktiivsuse negatiivsest mõjust, ei lasknud sellel oma käitumist mõjutada ning suhtlesid lastega uuringusituatsioonis loomulikul viisil.
- 2) Vastupidiselt, võisid emad olla lastega suhtlemisel liigselt direktiivsed, arvates, et see soodustab lapsepoolset viisakat käitumist uuringusituatsioonis.

Et antud uurimus oleks üldistatav ja põhjalikum, võiks Eestis läbi viia pikaajalise uuringu, milles võrreldakse vanemate suhtlusstiile erinevates vanuste lõikes ja kuidas see mõjutab näiteks laste käitumist ning üldist edukust hilisemas elus.

Uuringu reliaablust kinnitab selle kerge korratavus. Uuringu valiidsust võisid mõjutada mõõtmisvead ning välised muutujad, nagu näiteks filmimise kellaaeg, ema ja lapse üldine meeleolu ning kodune õhkkond. Samuti ka filmimisele eelnenud sündmused.

Tänu sõnad

Suured tänud kõigile uurimuses osalenud emadele ning lastele. Tänan ka kõiki sõpru, tuttavaid, kes võtsid nõuks aidata otsida sobivaid katsealuseid. Sooviksin tänada ka Piret Laur-Reilsonit Elva beebikoolist ning kõiki Tartu ja Tartumaa lasteaedade direktoreid ning õppelajuhatajaid, kes nõustasid jagama enda asutustes uurimustööd puudutavat infot. Tänan enda juhendajat Tiia Tulvistet, kes oli töö koostamisel abiks nii sisulise kui ka formaalse poole pealt. Aitäh ka õppejõududele Mare Ainsaarele, Ada Urmile ja Pirko Tõugule ning kõigile tudengitele, kes olid vajadusel nõus oma nõu ja teadmistega abistama. Tänan ka enda pere ja sõpru toetava ning innustava suhtumise eest.

Kasutatud kirjandus

Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press.

Barnes, S., Gutfreund, M., Satterly, D., & Wells, G. (1983). Characteristics of adult speech which predict children's language development. *Journal of Child Language*, 10(1), 65-84.

Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4, 1-103.

Bellinger, D. (1980). Consistency in the pattern of change in mother's speech: Some discriminant analyses. *Journal of Child Language*, 7, 469- 487.

Beyer, S. (1995). Maternal employment and children's academic achievement: parenting style as mediating variable. *Developmental Review*, 15, 212-253.

Fawcett, M. (2000). Early Development: Critical Perspective. Boushel, M., Fawcett, M., & Selwyn, J. *Focus on Early Childhood: Principles and Realities*. Oxford [etc.]: Blackwell Science.

Cherry, L., & Lewis, M. (1976). Mothers and two-year-olds: a study of sex differentiated aspects of verbal interaction. *Developmental Psychology*, 12, 278-82.

Clancy, P. (1986). The acquisition of communicative style in Japan. In B. Schieffelin & E. Ochs (Eds), *Language socialization across cultures*, 213 -250. Cambridge: Cambridge University Press.

Della Corte, M., Benedict, H., & Klein, D. (1983). The relationship of pragmatic dimensions of mothers' speech to the referential-expressive distinction. *Journal of Child Language*, 10(1), 35-43.

Gleason, J.B., Ely, R., Pelmann, R. Y., & Narasimhan, B. (1996). Patterns of prohibition in parent child discourse. In D. I. Slobin & J. Gerhardt (Eds), *Social Interaction, Social Context, and Language: Essays in Honor of Susan Ervin-Tripp* (Mahwah, NJ Lawrence Erlbaum Associates), 205-217.

Grusec, J. E., & Goodnow, J. J. (1994). Impact on parental discipline methods on the child's internalization of values: A reconceptualization of current points of view. *Developmental Psychology*, 30, 4-19.

Hallap, M., & Padrik, M. (2008). Sissejuhatus. Hallap, M. & Padrik, M. *Lapse kõne arendamine : praktilisi soovitusi kõnelise suhtlemise kujundamisel*. Tartu : Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kuusik, Ü. (2007). Laste arengu toetamisest sõimerühmas. Aime Kons. *Väikelapse kõne, keele ja tunnetustegevuse areng*. Tallinn: Ilo kirjastus.

Heath, S.B. (1983). *Ways with words: Language, life and work in communities and classrooms*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hirh-Pasek, K., Adamson, L.B., Bakeman, R., Owen, M.T., Golinkoff, R.M., Pace, A., Yust, P. K .S., & Suma, K. (2015). The contribution of early communication quality to low-income children's language success. *Psychological Science*, 26, (7) 1071-1083.

Hoff, E. (2003). The Specificity of Environmental Influence: Socioeconomic Status Affects Early Vocabulary Development via Maternal Speech. *Child Development*, 74(5), 1368-1378.

Hoff, E. (2006). How social contexts support and shape language development. *Developmental review*, 26, 55-58.

Hoff-Ginsberg, E. (1985). Some contributions of mothers' speech to their children's syntactic growth. *Journal of Child Language*, 12(2), 367-385.

Hoff-Ginsberg, E. (1986). Function and structure in maternal speech: Their relation to the child's development of syntax. *Developmental Psychology*, 22(2), 155-163.

Hoff-Ginsberg, E. (1991). Mother-Child Conversation in Different Social Classes and Communicative Settings. *Child Development*, 62(4), 782-796.

Hoff-Ginsberg, E., & Shatz, M. (1982). Linguistic input and the Child's Acquisition of Language. *Psychological Bulletin*, 92(1), 3-26.

Huttenlocher, J., Haight, W., Bryk, A., Seltzer, M., & Lyons, T. (1991). Early vocabulary growth: Relation to language input and gender. *Developmental Psychology*, 27(2), 236-248.

Huttenlocher, J., Waterfall, H., Vasilyeva, M., Vevea, J., & Hedges, L.V. (2010). *Cognitive Psychology*, 61(4), 343-365.

Im-Bolter, N., Zadeh, Z. Y., & Ling, D. (2013). Early parenting beliefs and academic achievement: the mediating role of language. *Early Child Development and Care*, 183:12, 1811-1826.

Junefelt, K., & Tulviste, T. (1997). Regulation and praise in American, Estonian, and Swedish mother-child interaction. *Mind, Culture, And Activity: An International Journal*, 4(1), 24-33.

Kaasik, B., Kuusik, Ü., Lillipuu, Ü., & Seero, H. M. (2007). Väikelapse kõne, keele ja tunnetustegevuse areng. Tallinn: Ilo.

Karlep, K. (1998). Kõnevõime. Karlep, K. *Psühholingvistika ja emakeeleõpetus*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Kivi, L., & Sarapuu, H. (2005). Keel ja kõne. Kairit Henno. *Laps ja lastaetd*. Tartu: AS Atlex.

Kochanska, G., Coy, K. C., & Murray, K. T. (2001). The development of self regulation in first four years of life. *Child Development*, 72, 1091-1111.

Kohn, M. L. (1987). Cross-national research as an analytic strategy. *American Sociological Review*, 52, 713-731.

Levine. K., & Mueller, E. (1988). Communication. *Integrative process and socialization: Early to*

middle childhood, Chapter 10 , 205-225. USA: Lawrence Erlbaum Associates.

MacWhinney, B. (2000). *The CHILDES Project: Tools for Analyzing Talk*. 3rd Edition. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Masur, E.F., & Turner, M. (2001). Stability and consistency in mothers' and infants' interactive styles. *Merrill-Palmer Quaterly*, 47, 100-120.

McDonald, L., & Pien, D. (1982). Mother Conversational Behavior as a Function of International Intent. *Journal of Child Language*, 9(2), 37-358.

Nelson, K. (1973). Structure and Strategy in Learning to talk. *Monographs of the Society for research in Child Development*, 38(1/2), 1-135.

Ochs, E., & Schieffelin, B. (1984). Language acquisition and socialization: the developmental stories and their implication. In R. A. Shweder & R.A. LeVine(Eds), *Culture Theory: Essays of mind, self, and emotion*, 276-320. Cambridge: Cambridge university Press.

Pan, B.A., Imbens-Bailey, A., Winner, K., & Snow, C. (1996). Communicative intents expressed by parents in interaction with young children. *Merill-Palmer Quaterly*, 42, 248-267.

Pine, J. M. (1994). Referential style and maternal directiveness: Different measures yield different results. *Applied Psycholinguistics*, 15, 153-148.

Pinker, S. (1994). *The Language Instinct*. Penguin, London.

Prizant, B., Wetherby, A., & Roberts, J. (1993). Communication disorders in infants and toddlers. In C.Zeanah (Ed.), *Handbook of infant mental health*, 260-279. New York: Guilford Press.

Putallaz, M. (1987). Maternal behavior and children's sociometric status. *Child Development*, 58, 324 – 340.

Reese, E., & Cox, A. (1985). Quality of adult book reading affects children's emergent literacy. *Developmental Psychology*, 35(1), 20-28.

Rowe, M.L. (2012). A longitudinal investigation of the role of quantity and quality of child-directed speech vocabulary development. *Child Development*, 83(5), 1762-1774.

Rowe, D.C., Jacobson, K.C., & Van den Oord, E. J.C.G. (1991). Genetic and Environmental Influences on Vocabulary IQ: Parental Education Level as Moderator. *Child Development*, 70(5), 1162.

Santrock, J. W., & Yussen, S.R (1982). Language Development. Santrock , J. W., & Yussen, S. R. *Child development: and introduction*. Dubuque: Brown.

Schaffer, H. R. (2008a). Socialization. Schaffer, H. R. *Key concepts in developmental psychology*. London. SAGE.

Schaffer, H. R. (2008b). Linguistic & communicative development. Schaffer, H. R. *Key concepts in developmental psychology*. London. SAGE.

Snow, C.E. (1977). The development of conversation between mothers and babies. *Journal of Child Language*, 4, 1-22.

Sohr-Preston, S., Martin, M.J., Ontai, L., Conger, R., Scaramella L. V., & Neppl, T. K. (2013). Parental Socioeconomic Status, Communication, and Children's Vocabulary Development: Third-Generation Test of the Family investment Model. *Child Development*, 84(3), 1046-1062.

Sorsby, A. J., & Martlew, M. (1991). Representational demands in mothers talk to preschool children in two contexts: Picture book reading and modelling task. *Journal of Child Language*, 18, 373 – 395.

Szymańska, A. (2010). The Child Rearing Problems and Parental Control. *The International*

Journal of Interdisciplinary Social Sciences, 5(3), 173-184.

Tomasello, M., & Farrar, M.J. (1986). Joint attention & early language. *Child Development*, 57(6), 1454-1463.

Tulviste, T. (s.a). *Autonomy orientation in the Socialization of Estonian Children*.

Tulviste, T. (2001). Can variation in mother-child interaction be explained by context and collectivistic attitudes expressed by mothers? *Applied Psycholinguistics*, 22(4), 541-553.

Tulviste, T. (2003). Contextual Variability in Interactions Between Mothers and 2-year olds. *First Language*, 23,(3), 311- 325.

Tulviste, T. (1998). How much talk is expected from Estonian Children, *Trames*, 2, 120-129.

Tulviste, T. (2002). *Language Socialization Across Socio-Cultural Contexts*. Tartu University Press.

Tulviste, T., Mizera, L., De Geer, B., & Tryggvason, M.T. (2003). A comparison of Estonian, Swedish, and Finnish mothers's controlling attitudes and behavior. *International Journal of Psychology*, 38(1), 11 -18.

Tulviste, T., Mizera, L., De Geer, B., & Tryggvason, M.T. (2003). A silent Finn, a silent Finno-Ugric, or a silent Nordic ? A comparative study of Estonian, Finnish and Swedish mother-adolescent interactions. *Applied Psycholinguistics*, 24, 249-265.

Tulviste, T., & Raudsepp, M. (1997). The conversational style of Estonian mothers. *First Language*, 17, 151-163.

Tulviste, T. (2008). Kõne aeng. Eve Kikas. *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Triandis, H.C. (1989). The self and social behavior in differing cultural contexts. *Psychological Review*, 96, 506-520.

Trifan, T.A., Stattin, H., & Weaver, L.T. (2014). Have Authoritarian Parenting Practises and Roles Changed in the Last 50 years? *Journal of Marriage and Family*, 76, 744-761.

Vernon-Feagans, L., Pancsofar, N., Willoughby, M., Odom, E., Quade, A., & Cox, M. (2008). Predictors of maternal language to infants during a picture book task in the home: Family SES. Child characteristics and the parenting environment. *The journal of Applied Developmental Psychology*, 29(3), 213-226.

Vibbert, M., & Bornstein, M.H. (1989). Specific associations between domains of mother-child interaction and toddler referential language and pretense play. *Infant Behavior and Development*, 12(2), 163-184.

Wertsch, J. V. (1979). From social interaction to higher psychological processes: a clarification and application of Vygotsky's theory. *Human Development*, 22, 1-22

Lisa 1

Informeeritud nõusoleku leht uurimuses osalenud vanematele

HEA LAPSEVANEM !

Olen Tartu Ülikooli sotsiaaltöö III kursuse tudeng ning viin Tiia Tulviste juhendamisel läbi uurimustööd, mis keskendub eesti emade ning nende väikelaste suhtlusele. Selleks soovin filmida kaheaastaste laste (vanus peaks olema 1a10kuud - 2a2kuud) ning nende emade suhtlust kahes erinevas situatsioonis: söögilauavestluses (söögilauas) ning pusle kokkupanemises (pusle on väljavalitud minu enda poolt). Kõik see võtaks aega maksimaalselt 45 minutit.

Eetikakomisjoni luba uurimuse läbiviimiseks on olemas. Kogutud andmeid ning videosid (keegi peale minu neid ei näe) kasutan anonüümselt ning ei laste ega ka vanemate nimesid töös ei mainita. Teil on õigus uurimus katkestada, kui Te seda tahate. Uurimus viiakse reeglina läbi lapse kodus. Oleks hea, kui ruumis viibiksid vaid ema ja uuritav laps ning teised pereliikmed last ei segaks. Kõigile uurimuses osalenutele saadan enda valmistöö ning tähtsamad tulemused.

Oleksin väga tänulik, kui leiaksite aega uuringus osalemiseks.

Kuna kavatsen filmimisi läbi viia kuni 20. detsembrini, oleksin tänulik kui leiaksite aega vastata lähimate päevade jooksul.

Olles huvitatud, võite minuga ühendust võtta eliisa.koiv@gmail.com või 53335085

Teid ette tänades,

Eliisa

Lisa 2

Juhendid emadele uuringu läbiviimiseks

Söögilauavestlus:

Soovin filmida teie tavapärast söögilauavestlust. Käituge, nagu te tavaliselt seda söögiajal teete. Vastavalt oma eelistusele ja harjumusele võite süüa lapsega koos või lasta seda teha ainult lapsel. Kui lapsel pole isu või ta mingil muul põhjusel ei soovi süüa, ei pea teda sundima. Sellisel juhul vestelge temaga söögilaua taga niisama, nagu te seda tavaliselt teete. Aeg ei ole ette antud. Läheb nii kaua, kui läheb.

Palun käituge nii, nagu mind ei oleks ruumis. Kujutage ette, et olete lapsega kahekesi!

Situatsioon salvestatakse videolindile.

Pusle lahendamine:

Soovin, et paluksite oma lapsel see pusle kokku panna. Aidake last, kui ta ei saa hakkama.

Situatsioon lõppeb, kui viimane tükk on oma kohal.

Palun käituge nii, nagu mind ei oleks ruumis. Kujutage ette, et olete lapsega kahekesi! Situatsioon salvestatakse videolindile.

Küsimustik:

Küsimuste tekkimisel küsige ja ma täpsustan.

Lisa 3

Taustandmete infoleht

Kuupäev:

Osaleja nr:

Lapse nimi _____ Lapse sugu: M   N

Lapse sünnikuupäev _____

Üldine informatsioon

Kas tegemist on Teie esimese lapsega ?   Jah   Ei

Kui ei, siis palun märkige ka enda teiste laste vanus ja sugu

Laps

Vanus

Sugu

Lapse vanemad

Vanemate perekonnaseis

vallaline   vabaabielus   abielus   lahutatud   lesk

muu: _____

mis ajast ? _____

Lapse ema

Vanus: _____

Haridusaste: _____ Koolis käidud aastate arv: _____

Amet: _____

(Kui on pensionär: viimane amet _____)

(Kui on tudeng: eriala _____ mitmes aasta _____)

Lapse isa

Vanus: _____

Haridusaste: _____ Koolis käidud aastate arv: _____

Amet: _____

(Kui on pensionär: viimane amet _____)

(Kui on tudeng: eriala _____ mitmes aasta _____)

Milliseks hindate Te oma praegust majanduslikku olukorda ?

1 väga hea   2 hea   3 rahuldav   4 halb   5 väga halb

Lisa 4

Transkriptsiooni näide

@Begin

@Language: est

@Participants: CHI ... Child, MOT...Mother

@Date: 10-NOV-2015

@Interaction Type: puzzle-solving

@Time Duration: 00:02:30

*MOT: nii vaata siin kotis on pusle, võtame siit välja, vaatame mis siin sees on!

*MOT: tule pealt ära korraaks!

*MOT: vaata, mis siin on, võtad välja!

*MOT: ohoo, seda me vist oskame küll kokku panna.

*MOT: kalla ümber korraaks, kalla ümber!

*MOT: ma teen niimoodi, et ma kalkan korra välja kõik, siis saame panna.

*MOT: nii.

*MOT: näed, vaata kus õige see on!

*CHI: kukk .

*MOT: kukk, kukk, kus kukk käib?

*MOT: vaata Jakob siia, pane kukk siia!

*CHI: kukk on.

*MOT: mis see sul on, ka kukk.

*MOT: proovi, kus õige koht on!

*MOT: pööran pildid ümber.

*MOT: see on teine kukk, see käib siia kuskile allapoole, vaata kas siia läheb!

*MOT: noo läkski, tubli!

*MOT: võta uus pilt!

*MOT: maja, kus see maja käib?

*MOT: vaata, kas siia suurde läheb, suurde auku!

*MOT: traktor.

*CHI: ei tea

EMADE SUHTLUSMUSTER

*MOT: ei tea, kus läks, õigesse kohta läheb.

*CHI: xxx.

*MOT: tubli, vaata veel!

*MOT: vaata, kus hobune läheb, kus on hobuse koht!

*MOT: hobune ei mahu sinna kohta.

*MOT: vaata, kus hobune mahub!

*MOT: suuremat kohta on vaja.

*MOT: mhmh, tubli, sinna lähebki!

*MOT: noh.

*MOT: kus notsu läheb, kus notsu koht on, aa võtsid lehma.

*MOT: nii.

*MOT: õige.

*MOT: ei see lehm ikka sinna ei mahu.

*MOT: mhmh.

*MOT: kutsu.

*CHI: nii.

*MOT: kus kutsa käib?

*CHI: siia.

*CHI: xxx.

*MOT: part.

*MOT: ja kukk ka veel.

*MOT: koos, tubli! (plaksutavad mõlemad)

EMADE SUHTLUSMUSTER

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis Dspace.

Eliisa Kõiv